

Alkotmányos modellváltás – politológiai nézőpontból

A jog multidiszciplináris megközelítésével kapcsolatos vizsgálódások során egyre kevésbé tűnik meglepőnek, hogy tudományunk, a jog fontos problémáira vonatkozóan gyakran társtudományok képviselőitől kapunk hasznos adalékokat. A jogelmélet és a hagyományos államtudomány helyét egyes vélekedések szerint lassan átvevő politológia ráadásul nem is állnak túl távol egymástól, vizsgálatuk tárgya pedig gyakorta egybeesik. Ebből következően szinte már kézenfekvőnek tűnik, hogy az alkotmányelméleti problémák újragondolásához egy kiváló politológus szerzőtől kapjunk inspirációt.

Tőkés Rudolf Széchenyi-díjas politológus, a University of Connecticut emeritus professzora, aki 1991-ben az Antall-kormány számára végzett szakértői munkát, 1998-ban *A kialakult forradalom* című könyvével² járult hozzá a rendszerváltozásnak nevezett időszak jobb megismeréséhez, megismerhetőségéhez. Az azóta eltelt közel két évtized nem csupán újabb adatokat és dokumentumokat hozott a felszínre, de az alkotmányos-politikai folyamatok is világosan rajzolták ki, hogy az 1989-90-ben végbement változások nem csupán előmozdították számos intézmény létrejöttét, módosulását, hanem az 1989-es változások – mint nem csekély mértékben felülről irányított folyamatok – meg is szabták a későbbi változások határait. Pályát és részben kényszerpályát is jelentettek. Tőkés professzor 1998-ban még forradalomnak, noha kialakult forradalomnak látta és láttatta 1989 eseményeit. Nem lebecsülendő erény azonban a lelkiismeret, ami az 1998-as monográfia megszületése után tizenhét esztendővel elének tárta a korábban megrajzolt kép korrekcióját. Kissé hasonlóan ahhoz – bár eltérő motívumok alapján – mint ahogyan Esterházy Péter a *Harmonia Caelestis* után szükségét érezte megírni a *Javított kiadást*.

Tőkés Rudolf az elmúlt huszonöt év eseményeinek tükrében *A harmadik Magyar Köztársaság születése – Emberek, ideológiák, intézmények* című könyvében³ beismeri, helytelen volt forradalomnak nevezni 1989-90 eseményeit, ebből következően pedig az általa vizsgált események vonatkozásában magának a *rendszerváltozásnak* a kategóriája is megkérdőjelezhető. Kötetében *Korábbi gondolkodásmódok és hitrendszerek* cím alatt áttekinti az 1989-90-es eseményeket megelőző szellemi állapotokat, a fontosabb uralkodó eszméket és társadalomelméleti problematikákat, kiemelten kezelve az 1975-ös helsinki záróokmány emberi jogokkal kapcsolatos részeinek nagy hatását, az *1989: Annus mirabilis vagy Deus ex machina* című fejezetben vizsgálat alá veszi a változások spontaneitásának-irányítottságnak kérdéseit. A *Hibás alapok: intézményépítés légüres morális térben* ráirányítja a figyelmet nem csupán az ideológiai zavarokra, de az értéksemlegesség értékét valló, önellentmondást is jelentő technokrata nihilizmusra. A *Demokrácia Magyarországon: gazdasági átalakulás és állampolgárság* című fejezetben mindennek gazdasági következményeivel vet számot, míg *A demokrácia útján* és az *Úton a 3+ magyar köztársaság felé?* című fejezetekben az ígéretes kibontakozás jeleinek értékelése mellett rámutat az átalakulás hiányaira és korlátaira, hangsúlyozva egyúttal a változások folyamatosságát és befejezetlenségét is.

A szerző korábbi megállapításait árnyaló kötet érveléséből világossá válik, hogy ahhoz, hogy forradalomról és rendszerváltozásról lehessen beszélni alapvetően szükség van arra, hogy ne éljenek tovább az „új rendszerben” a régi rendszer intézményei és beidegződései. Abban az esetben ugyanis, ha korábbi fontos társadalomirányítási funkciók – bár új név alatt

¹ PhD, adjunktus, ELTE ÁJK Jog- és Társadalomelméleti Tanszék

² Tőkés Rudolf: *Kialakult forradalom*. Kossuth Kiadó. Budapest, 1998.

³ Tőkés Rudolf: *A harmadik Magyar Köztársaság születése – Emberek, ideológiák, intézmények*. L' Harmattan, Budapest, 2015.

és eltérő jogi szabályozás mellett – tovább élnek, legfeljebb csupán *modellváltásról* lehet csak beszélni, de semmiképpen sem rendszerváltozásról, rendszerváltásról.

Tőkés már a mű elején sejteni enged egy funkcionális összefüggést az Alkotmánybíróság tevékenysége és az MSZMP Koordinációs és Adminisztratív Bizottsága⁴ munkája között.⁵ Köztudomású, hogy az Alkotmánybíróság még a szabad választások előtt, 1990 januárjában kezdte meg tevékenységét. Közös pontja a két szervnek, hogy kívül esnek a legalább elvileg demokratikusan választandó intézmények rendszerének körén, azonban olyan hatalmat, valójában vétőjogot gyakorolnak, ami képes ténylegesen blokkolni a népképviselői elv alapján létrejött demokratikus intézmények (Országgyűlés, Kormány) munkáját. Különbözőségük is nyilvánvaló, mert míg az MSZMP Koordinációs Bizottsága mint pártszerv létezett és több mint három évtizedes (1957-től 1988-ig tartó) tevékenysége a nyilvánosság elől el volt zárva, addig az Alkotmánybíróság formálisan állami szerv (tehát nem pártszerv), munkáját pedig nyilvánosság övezi. Tőkés gyanúja mellett szól az a körülmény, hogy az Alkotmánybíróság létrehozásával nem várták meg az újonnan létrejövő, demokratikusan megválasztandó Országgyűlést, az intézményt – noha az ún. Nemzeti Kerekasztal amúgy illegitim hozzájárulásával – még a kommunista parlament állította fel, az választotta meg az első öt bírót, akikhez elméletileg csupán további négyet választhatott az új parlament. Az időközben a Legfelsőbb Bíróság elnökévé választott Solt Pál alkotmánybírói tisztségéről való lemondásával a gyakorlatban utóbb mégis öt alkotmánybíróról dönthetett az új parlament, azonban – mivel e választás is igényelte az ellenzék és a kormányoldal egyeztetését és kompromisszumát – az öt újabb alkotmánybíró megválasztása sem jelentett érdemi változást a testület összetételében.

A szerző kegyetlenül szellemes képpel az új jogintézményeket és azok hazai fetisizálását a polinéz szigetvilágban az idegen katonák és halászok által otthagyt hulladékhoz, illetve azoknak a szigetlakók általi vallásos tisztelethez hasonlítja. Ez – különösen a jogfolytonosság és jobbiztonság fetisizálása – alighanem szorosan összefügghet az átalakulás elitista lebonyolításával, amelyben a Nemzeti Kerekasztal illegitim, tehát senki által nem választott, hatalmi és ellenzéki résztvevői – bár merőben különböző okokból – egyaránt igyekeztek elkerülni, hogy az „utca népe” közvetlenül megszólaljon.⁶

Noha a szerző nem alaptalan felvetése szerint a világpolitikai helyzet kedvező alakulása természetes úton hozta magával a hazai folyamatokat, az utóbbiban résztvevő különböző oldalak elsősorban saját kezdeményező szerepüket hangsúlyozták. A szerző Bibó Istvánt idézve, illetve Bence Györgynek és Kis Jánosnak az 1980-ban elkészült, szamizdat Bibó-émlékkönyvbe írt, *Határolt forradalom, megszorított többpártrendszer, feltételes szuverenitás* című tanulmánya alapján rámutat, hogy igazi demokráciát csak igazi forradalom útján lehet elérni.⁷ Hangsúlyozza egyúttal azt is, hogy „e gondolatok majdnem prófétikusan mutatják meg, hogy milyen *nem* volt az 1989-1990-es úgynevezett „rendszerváltás”.⁸ Tőkés megemlékezik a Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások ún. láthatatlan résztvevőiről is, a bel- és

---

⁴ A Koordinációs Bizottságról lásd még Révész Béla: A pártállami időszak ismeretlen hatalmi testülete: a Koordinációs Bizottság. In: Jakab Éva, Pozsonyi Norbert (szerk.): Ünnepi kötet Dr. Molnár Imre egyetemi tanár 80. születésnapjára. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar. Szeged. 2014. 387-399.; Az ún. Koordinációs bizottságot MSZMP KB adminisztratív ügyekért felelős titkára elnökölte, tagja volt még az MSZMP Közigazgatási és Adminisztrációs Osztályának vezetője, a belügyminiszter, az igazságügyi miniszter, a legfőbb ügyész és a Legfelsőbb Bíróság elnöke. Vö. Révész Béla: A Koordinációs Bizottság iratállománya http://w3.osaarchivum.org/index.php?option=com_content&view=article&id=2106&Itemid=2258&lang=hu

⁵ Tőkés 2015.30.

⁶ Tőkés 2015.51.

⁷ Tőkés 2015.22.

⁸ Uo.

külföldi titkosszolgálatok tagjairól, az MSZMP pártapparátusáról, miközben csupán a lelátón jutott hely a magyar népnek.⁹

Szellemes kategóriája Tőkés-kötetének az ún. „cargo cult”, ami az idegen, hazai közegben gyökértelen intézmények eredetére, importált jellegére utal. Magyarország az 1989-90-es időszakot megelőzően is részesült már abban a kétes előnyben, hogy máshol kidolgozott „progresszív” intézményeket ültettek jogrendszerébe. Tőkés helyesen nevezi ilyen jelenségnek az 1936-os sztálini alkotmány 1949-es magyarországi bevezetését. A dokumentum utóéletére is jelentős hatást gyakorolt az állampárt. 1988. szeptemberében Grósz Károly „engedélyt adott” az új alkotmány koncepciójának kidolgozására. A koncepció télre el is készült, amelyet Tölgyessy Péter vitriolos hangvételű kritikával illetett. Az Ellenzéki Kerekasztal 1989. márciusi megalakulását követően, 1989 áprilisában a hatalmat képviselő MSZMP – az Ellenzéki Kerekasztal kezdeményezésére – megkezdte a tárgyalásokat az ellenzékkel, kiegészítve azonban a Nemzeti Kerekasztalt az ún. Harmadik oldal képviselőivel is, akik gyakorlatilag az MSZMP szatellit szervezetei voltak. Az 1989 tavaszától ősziig tartó NKA folyamatban – amint Tőkés írja – *„Az MSZMP-csoport pozícióját megerősítendő, a „konzervatív institutionalisták” úgy döntöttek, további szakképzett munkaerőt – kizárólag jogászokat – vonnak be a munkába az Igazságügyi Minisztériumból, hogy az éppen aktuális ügy részletein dolgozzanak. Munkájuk a folyamat végén térült meg igazán, amikor Kilényi és egy minisztériumi munkatársa, valamint Tölgyesi Péter és Sólyom László EKA-csapata kitalálta, milyen felépítésű legyen az Alkotmánybíróság – mindezt néhány óra leforgása alatt. Ahogyan azt később látni fogjuk, ez a mellékesnek tűnő döntés Magyarország harmadik köztársaságának intézményi struktúráját és a hazai politikai életet tekintve rendkívül fontos következményekkel járt.”*¹⁰

A konzervatív institutionalisták javaslatának egy lényegi pontját Tőkés így összegzi: *„az Országgyűlés a népfelség alapján ráruházott, alapvetően fontos jogok hordozója, de semmiképpen sem azok összességének letéteményese, még kevésbé gyakorlója; például nincs gyakorlati feladata az állam operatív irányításában.”*¹¹ Később Tőkés úgy fogalmaz, mintha a kommunista hatalom részéről az Országgyűlés megerősítésének, erős hatalommal való felruházásának szándékáról lett volna szó. *„Máshol viszont ugyanezt az Országgyűlést ruházták volna fel majdnem-vétó hatalommal, azáltal, hogy kétharmados többségre lett volna szükség új törvények elfogadásához, illetve a már meglévő sarkalatos törvények módosításához. ez az ábrándos verzió inkább egy, a szocialisták által vezetett törvényhozást és egy könnyen megváltoztatható „gumialkotmányt” szeretett volna látni, mint egy politikailag tagolt, többpárti országgyűlést.”* Ténylegesen azonban arról volt szó – mint ahogyan arra néhány oldallal később Tőkés helyesen mutat rá, hogy a kétharmados törvények kényszere éppenséggel nem megerősítette, hanem gúzsba kötötte a törvényhozást.

A szerző kiemeli, hogy az emberi jogoknak hangsúlyos szerepet biztosított a Kulcsár-Kilényi koncepció, ám jegyezzük meg, mindez ideologikusan leplezte el az alkotmánymódosítás hiányosságait, a kormányozhatóságot, a többségi akarat érvényesíthetőségét érintő fogyatékoságait. Hogy a regnáló kommunista hatalom milyen mértékben tudta érvényre juttatni alkotmányozásra vonatkozó elképzeléseit, jól megvilágítja Tőkés e megállapítása: *„Ha összehasonlítjuk az Igazságügyi Minisztérium 1989. január-februárjában írott jelentésének szövegét az 1989. októberi ideiglenes alkotmányával, úgy tűnik, hogy a reformszocialista szöveg nagyjából háromnegyede bekerült az 1989. évi XXXI. törvénybe, kisebb változtatásokkal és több bekezdés áthelyezésével.”*¹² Tőkés idézi az 1989

⁹ Tőkés 2015 53.

¹⁰ Tőkés 2015 57. „Konzervatív institutionalisták”-nak Tőkés az MSZMP részéről Kulcsár Kálmán igazságügyi minisztert, Kilényi Géza miniszterhelyettest és „más MSZMP-s ügyvédek”-et nevezi vö. Tőkés 2015 53.

¹¹ Tőkés 2015 65.

¹² Tőkés 2015 71.

őszi alkotmány preambuláját, amely kimondja, hogy a törvény célja „a békés politikai átmenet segítése”.¹³ Huszonhat év távlatából azonban e formula meglehetősen kétélűnek tűnik, és sokkal inkább a hatalomátmentés, hatalomtranszformálás tendenciáját érezzük benne. Különösen pedig arra tekintettel, hogy – amint arra Tőkés rámutat – kiáltó ellentétben áll az „átmeneti alkotmány” deklarált ideiglenessége, és annak kényszerű tartóssága. Mint Tőkés írja: „1989-ben az intézmények strukturális összetevőinek bebetonozása történt a gyakorlatban. A szervezési logikát, intézmények közötti kölcsönhatásokat jelentős mértékben befolyásolta az eredeti, reformszocialista intézményi modell szövege és gyakran szellemisége is.”¹⁴

Megjegyzendő, különösen érdekes a rendszer bebetonozása szempontjából az ún. kétharmados törvények parttalanok szánt tömege, amelyet végül is az MDF-SZDSZ paktum oldott fel. Nem utolsó sorban zavarba ejtő, hogy a paktumot szükségessé tevő kétharmados-kényszer vonatkozásában az események után évekkel, évtizedekkel sincs egyetértés a korszak szereplői között. Tölgyessy Péter kodifikációs hibáról beszél¹⁵, Balsai István – aki ugyan a Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások lezárását követően jut fontos szerephez, de az MDF-SZDSZ paktum egyik aláírója – egy nyilatkozatában úgy emlékezik, hogy a kétharmados törvények kérdése nem volt napirenden a Nemzeti Kerekasztal-tárgyalásokon¹⁶, Sólyom László pedig napra pontosan emlékszik, hogy a kétharmados törvények tömegére vonatkozó szabályozás „1989. szeptember 4-től kezdve jelent meg munkaanyagként szolgáló minisztériumi szövegtervezetekben, anélkül, hogy a változás a kerekasztal-tárgyalásokon szóba került volna.”¹⁷

Tőkés vizsgálódása nem bocsátkozik a kétharmados kényszer okainak történeti feltárásába, megelégszik a meglehetősen kézenfekvő valószínűség megállapításával. Mint írja: „a kétharmados többség szükségessége a törvények megváltoztatásához nyilvánvalóan azt a célt szolgálta, hogy megkösse (nem csak a Németh-, de a választás utáni bármely) kormány kezét több államigazgatási területen is.”¹⁸ E megállapítás azonban egyfelől felveti azt a kérdést, hogy a Nemzeti Kerekasztal tárgyalófelei között volt-e, lehetett-e valamilyen nem nyilvános konszenzus a választások utáni időszakokra, s ha igen, kik, a tárgyalások mely szereplői érintettek e konszenzusban. A kérdés egyértelmű megválaszolását éppen a kor tanúinak meglehetősen ellentmondó visszaemlékezései teszik nehezzé, ám ugyanez a körülmény valószínűsíti is egyúttal azt is, hogy – amint azt Tőkés gyanítja – a tárgyaló felek egy meghatározott (nehezen beazonosítható) körében valamilyen megegyezés lehetett a Nemzeti Kerekasztal tárgyalásokat lezáró írásos dokumentumon kívül is.

Noha az alkotmánybíráskodásnak többféle modellje ismert a világban, a hazai szabályozás a német mintára hivatkozással az egyik legerősebb jogosítványú alkotmánybíráskodást hozta létre. Tőkés mindezt úgy értékeli, hogy az Alkotmánybíráskodás

¹³ Uo.

¹⁴ Tőkés 2015. 72. Vö. Bozóki András: Szemérmes alkotmányozás Rendszerváltás és jogállami forradalom 1989-ben. In Jakab András, Körösnéyi András (szerk.): Alkotmányozás Magyarországon és máshol. Új Mandátum, Budapest, 2012. 202-239. Különösen 202.

¹⁵ Tölgyessy Péter: Az alkotmányosság helyreállítása Magyarországon – előadás a Történelemtanárok Egylete által szervezett, Alkotmány és történelem c., 2011. október 8-án a Kossuth Klubban tartott konferencián <https://www.youtube.com/watch?v=eYQEAqziqP0> A 46 perc 36 másodperces felvételnek a 32:33-tól kezdődő része.

¹⁶ A kormányzáshoz paktumot kellett kötnie a győztesnek. Sinkovics Ferenc interjúja Balsai Istvánnal, Magyar Hírlap 2015. április 29.

http://magyarhirlap.hu/cikk/23592/A_kormanyzashoz_paktumot_kellett_kotnie_a_gyoztesnek

¹⁷ "Miért kellene mindenáron konszenzus?" (Sólyom László, az Alkotmánybíráskodás első elnöke) Bundula István interjúja Sólyom Lászlóval 2003/51. (12. 18.)

http://magyararancs.hu/belpol/miert_kellene_mindenaron_konszenzus_solyom_laszlo_az_alkotmanybirosag_el_so_elnoke-63823

¹⁸ Tőkés 2015. 74.

létrehozása „a reformszocialista jogi testület válasza volt a posztkommunista politika egyik kulcskérdésére: „ki őrzi az őrzőket?“, vagy pontosabban: ki felügyeli a demokratikusan megválasztott országgyűlési képviselők: „kiszámíthatatlan viselkedését?”¹⁹

A későbbiekben Tőkés az Alkotmánybíróság felállításáról megállapítja, hogy az „jó példája a reformszocialisták merész próbálkozásaira, hogy beépítsék a német „jogi importot” a posztkommunista Magyarország jogi architektúrájának felméretlen környezetébe.”²⁰ Jon Elster-rel²¹ vitatkozva az alkotmányozási folyamatban az előrelátást hangsúlyozza, szerepet tulajdonítva Kilényi Géza igazságügyminiszter-helyettesnek, későbbi alkotmánybírónak a vonatkozó szabályozási modellek – már az 1989-es eseményeket megelőző – összegyűjtésében.²² Politológusi szemszögből az *actio popularis* intézményében funkcionálisan a Kádár-titkárság panaszirodájának továbbélését látja.²³ Tőkés – Claus Offét idézve – végső soron úgy véli, hogy a sokat dicsért, de mégis szándékosan rosszul felhasznált német alkotmánybírói modell el kívánta „rejteni az intézménytervezők valódi szándékait”²⁴

A hazai elméleti irodalomban Vörös Imre fogalmazott hallatlanul pontosan, amikor felvetette, hogy „a komplex törvény-összességet a maga egészében kell” szemlélnünk és értékelnünk.²⁵ Ironikus módon ő a 2010 utáni közjogi átalakulás vonatkozásában hangsúlyozta annak lehetőségét, hogy az önmagukban esetleg euro-konform szabályok *összessége* is elvezethet egy olyan állapothoz, ami a gyakorlatban a jogállamiság felszámolását jelentik. Ám mindez a lehető legáltalánosabban igaz valamennyi – így az 1989-90-es – átalakulás időszakára is. A lehetséges alkotmányos modellek közül a hatalom birtokosai nyilvánvalóan azokat preferálják, amelyek a hatalom megtartásának legbiztosabb eszközét jelentik, egyúttal a hatalom igazolásának viszonylag „értéksemleges” hivatkozási alapját teremtik meg. Tőkés tehát leszámol azzal a naiv képzetel, hogy a befolyását veszni érző kommunista hatalom elsődleges célja a szovjet mintájú intézmények polgári-demokratikus intézményekre cserélése lett volna. Tisztában van egyúttal azzal is, hogy a politikai akarat és a jog – miközben utóbbi némileg korlátozza is az előbbit – nem csekély mértékben cél-eszköz viszonyban áll egymással.

A szerző az alkotmánybírák szociológiai hátterét elemezve megállapítja, hogy az új testület tagjai a Kádár-korszak középosztályából kerültek ki. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy nem is igen kerülhettek volna ki máshonnan, hiszen jogvégzett emberekként szükségképpen oda tartoztak. Meg kell említenünk azt is, hogy sokkal nagyobb jelentősége volt annak, hogy kiválasztásukra *nem kizárólag* a demokratikusan megválasztott országgyűlés kapott felhatalmazást. Az első testület egy részének illegitim megválasztása, majd a másik rész megválasztásának a parlament számára való átengedése alighanem természetes velejárója volt az 1989-90-es átmeneti korszak azon törekvésének, hogy a diktatúra és a demokrácia közötti határvonalat még bizonytalanabbá tegye. Oly módon azonban, hogy a meghatározó lépések megtételére a kommunista hatalom még döntő befolyással legyen.

Tőkés ugyanitt hangsúlyozza a megválasztott bírák ítélkezési gyakorlatának hiányát, elméleti jogászai hátterét is, megemlítve olyan nyilatkozatokat is, amelyek az Alkotmánybíróság törvényhozással szembeni felsőbbiségét a normakontrollt gyakorló testület

¹⁹ Uo.

²⁰ Tőkés 2015 75.

²¹ Jon Elster: The Role of Institutional Interests in East-European Constitution-Making. East European Constitutional Review 5:1 Winter 1996. 63.

²² Tőkés 2015 76-77.

²³ Tőkés 2015 78.

²⁴ Claus Offe: Designing Institutions for East European Transitions. Public Lecture No 9 Budapest: Collegium Budapest, 1996. 22. Vö. Tőkés 2015 78.

²⁵ Vörös Imre: Grosschmid – reloaded. Tudósítás a jogállamiság határvidékeiről. 2012/3. 118-136. Különösen 118. <http://jesz.ajk.elte.hu/voros51.pdf>

tagjainak szellemi fölényéből látja levezethetőnek. Tőkés e körben tett kritikai észrevételei annyiban feltétlenül jogosultak, hogy a gyakorlati jogászi praxis nem csekély mértékben járul hozzá az elméleti jogászi munka perspektívájának kiszélesítéséhez. Az alkotmánybírárságra vonatkozó jelenlegi szabályozás is vagylagosan említi a kiválasztás szempontjaként a jelentős, legalább két évtizedes gyakorlati tapasztalatot és a kiemelkedő elméleti teljesítményt. A jogalkotó tehát ma is megelégszik azzal, hogy az Alkotmánybírárságon megjelenik a kétféle, gyakorlati és elméleti szemlélet, de azt már nem várja el, hogy e két, egymást kiegészítő szemlélet az egyes alkotmánybírákban is egyesüljön.

Tőkésnek az Alkotmánybírárság tevékenységét, főként a kezdeti időszakát illető kritikái nem csekély mértékben összpontosítanak a bizonyos jogelvek és alkotmányos értékek sokszor meglehetősen szabad értelmezésére. Mint írja: „Az olyan elnagyolt kifejezések, mint a „jogbiztonság”, „szerzett jogok védelme”, „a befejezett, vagy egyéb módon teljesített jogi feltételek érinthetetlensége” a Biróság (főként negatív) döntéseiben különféle jogalkotási kísérletek arra, hogy legitimálják a régi rendszernek a hatalommal való visszaélését és a közakarattal szemben elkövetett bűneit.”²⁶ E kritika alapvetően helyes irányát nem vitatva szükséges azonban megjegyezni, hogy az Alkotmánybírárság tevékenységének fő fogyatékoságát nem abban célszerű megragadni, hogy érvelésében bátran nyúlt bizonyos jogelvekhez, hanem sokkal inkább abban, hogy egyes okfejtéseiben bizonyos jogelveket abszolutizált, miközben másokról hallgatott. Ez különösen az azóta is sokat vitatott, az elévülési szabályokra vonatkozó törvény megsemmisítését kimondó, 11/1992. (III. 5.) AB számú határozatban érhető tetten, ahol a „jogbiztonság” elvének abszolutizálása mellett az igazságosság, a jóhiszeműség elvei tökéletesen háttérbe szorultak, miközben a határozat gyakorlatilag egyenlőségjelet tett a szuverén és a cselekvőségében korlátozott állam közé.

Elgondolkodtatóak a műnek azok a részei is, amelyek annak okát igyekeznek vizsgálni, hogy a jogállam kifejezése miért jutott túlsúlyba a demokrácia terminussal szemben.²⁷ Az Alkotmánybírárságról egy árnyalt kép kialakítása érdekében Tőkés azonban megemlíti az AB-n belüli belső törésvonalakat is, az ún. voluntaristák és az ún. textualisták közötti felfogásbeli különbséget²⁸, és megemlíti a szervezetnek – a megítélése szerint hangsúlyos politikai szerepe mellett – közjogi értelemben vett „köztisztasági” funkcióját is.²⁹ Végző értékelésében – noha nem tekinti az Alkotmánybírárság jogköreinek 2011-es csökkentését a demokrácia deficitjének – hibának tartaná a szervezetnek a Legfelsőbb Biróságba való beolvasztását, hisz egy ilyen lépés egy negyed százada „bejártott” – és tegyük hozzá, immár jelentősen korrigált működésű – intézményrendszert borítana fel.³⁰

Tőkés miközben számos kritikával illeti az 1989-90-es ún. demokratikus átalakulást, nem mellőzi fenntartásainak, hiányérzetének közlését a 2010-et követő időszak vonatkozásában sem. Kiemelten a titkosszolgálatok tevékenységének nyilvánosságra hozatalával kapcsolatban említ adósságot, tudva, hogy minden igazi változásnak a múlttal való szembenézéssel kell elkezdődnie. A hibákat és a bűnöket szem elől nem tévesztő kritikai attitűd ellenére mégis irigylésre méltó derűlátás jellemzi Tőkés szemléletét, amihez annak felismerése is hozzásegíti, hogy „Magyarország harmadik köztársasága még mindig egy fejlődésben lévő projekt.”³¹

Tőkés kötete – miközben a politológiai nézőpont okán számos esetben szükségképpen tekint el szabályozástörténeti kérdések filológiai pontosságú vizsgálatától – éppen politológiai megközelítéséből adódóan igen termékenyítő módon irányítja a figyelmet az egyes

---

²⁶ Tőkés 2015 112.

²⁷ Tőkés 2015 101-104.

²⁸ Tőkés 2015 116.

²⁹ Tőkés 2015 117.

³⁰ Tőkés 2015 118.

³¹ Tőkés 2015 130.

intézmények funkcionális összefüggéseire, általánosabban pedig *a funkcionális összefüggések szem előtt tartásának fontosságára*. Gondolatmenete tehát mentes a formális intézménytörténeti szemlélet azon egyoldalúságaitól, amelyek az állam- és jogtudomány művelőit gyakorta jellemzik, így Tőkés kötete újabb vizsgálati szempontokkal gazdagíthatja mind egy fontos korszak, mind pedig a demokratikus intézményrendszer valós természetének megismerését.